

УДК 090.1:316.774:027.7:378.4(477.74-21)

DOI 10.18524/2308-3255.2018.24.153425

## **Рідкісні колекції Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова**

**Ірина Сидун,**

канд. іст. наук, завідувач кафедри періодичної преси та медіаредагування  
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

e-mail: sydun\_iryana@ukr.net

У статті досліджено рідкісні колекції Наукової бібліотеки ОНУ як надзвичайно важливу складову. Виявлено основні етапи формування книжкових колекцій в одній з найкращих бібліотек Півдня України. Показано, що дослідження рідкісних колекцій є одним із важливих завдань на сьогодні. Протягом історичного розвитку бібліотечний фонд Наукової бібліотеки поповнювався різними колекціями. Проаналізовано книжкові колекції відомих діячів Одеси різних періодів, серед яких були й державні діячі, і професори університету, і науковці та показано їх значення для розвитку комунікаційно-інформаційних процесів.

**Ключові слова:** Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова, рідкісні колекції, бібліотечні фонди.

**Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок з науковими і практичними завданнями.** Рідкісні колекції посідають особливе місце в будь-якій бібліотеці світу. Зокрема, особливе значення вони мають для найстарішої бібліотеки Півдня України – Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Це зумовлено, у першу чергу, визнанням бібліотеки в суспільстві, яке має велику довіру до неї та бере активну участь у формуванні таких колекцій.

**Мета дослідження.** Для початку необхідно визначити основні поняття та терміни, такі як рідкісні книжкові колекції, книжкові пам'ятки, бібліотечні фонди та інші.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** До 80-х рр. XX століття не існувало такого терміна як книжкова пам'ятка, лише рідкісні книги. Тому саме в цей період Науково-дослідним відділом рідкісної книги РДБ було вперше запропоновано ввести цей термін. Поняття книжкових пам'яток тлумачиться у кількох значеннях. З одного боку, науковцями подається визначення: «книжкові пам'ятки – це рукописні книги чи стародруки (зокрема, ними вважаються видання, які вийшли у світ з середини XV століття до 1830 року), цінні видання XIX – XXI століття чи окремі особливі примірники (мається на увазі з автографами видатних особистостей, мистецькими екслібрисами, цікавими маргінальними записами, додатковими вклейками, ілюстраціями чи іншими відмінностями від основного накладу, в оригінальних цінних оправах)» [8]. З іншого боку, «колекція (книжкова пам'ятка) – організоване зібрання одиничних книжкових пам'яток і (або) книг, що тільки в сукупності мають властивості цінного історико-культурного об'єкта» [2]. Тобто книжкова пам'ятка – це рідкісне цінне видання в єдиному екземплярі та є культурним надбанням.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Галина Ковальчук, завідувачка відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, доктор історичних наук, вважає, що «Книжкові пам'ятки – це визнана на сьогодні категорія серед інших видів рухомих пам'яток» [4]. Також дослідниця у своїй науковій розвідці стверджує, що до рідкісних українських видань слід відносити тільки книги, які були випущені до 1922 року. Пояснюється це в першу чергу історичним підґрунтям: «Така конкретна межа зумовлена, з одного боку, закінченням періоду визвольних змагань, видання якого апріорі є дуже рідкісними й цінними, а з іншого – становленням системи книговидання в Україні, її одержавленням, збільшенням друкованої продукції, поступовою її ідеологізацією і, нарешті, бібліографічною фіксацією Книжковою палатою» [4].

Визначення бібліотечний фонд з'явилося лише наприкінці 30-х років ХХ століття. До цього зібрання книг називали просто бібліотекою, пізніше було популярне визначення книжковий фонд. У 60-80-ті роки ХХ століття бібліотечний фонд остаточно входить у термінологію та лексикон. Зокрема, дослідженням поняття займаються такі дослідники, як Ю. Григор'єв і Ю. Столяров.

Бібліотечний фонд – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці [6]. Формування бібліотечного фонду відбувається за чіткими критеріями. Одним з найголовніших елементів будь-якого бібліотечного фонду є наявність у ньому рідкісних видань. Наявність таких книжкових пам'яток робить бібліотечний фонд на рівень вище. Зокрема, чим більше таких колекцій у фонді бібліотеки, тим ціннішою стає сама книгозбірня.

Наукова бібліотека ОНУ імені І. І. Мечникова має довгу історію, протягом якої формувалися фонди рідкісних книжкових колекцій. Започаткована вона з книжкового зібрання Рішельєвського ліцею, заснованого у 1817 р. як перший на Півдні вищий навчальний заклад. Основою бібліотеки стала колекція книг градоначальника Одеси герцога А. Е. де Рішельє [7, 3].

Рідкісні колекції насамперед знаходяться в іменних фондах відомих діячів Одеси різних періодів, серед яких були й державні діячі, і професори університету, і науковці. У ХІХ – ХХ століттях до фонду бібліотеки надійшли книги від В. Григоровича, графа О. Строганова, сім'ї Воронцових, М. Шильдера, М. Терещенка. У другій половині ХХ століття бібліотеку поповнили колекції з особистих книгозбірень професорів Одеського університету. Ці зібрання належали Б. Лупанову, А. Готалову-Готлібі, Ф. Петруні, С. Ільову.

Серед усіх колекцій найпрестижнішою вважається саме іменна колекція Воронцовського фонду, яка налічує майже 13 690 назв, тобто 52 800 томів [1]. У фонді чимало раритетів. Виключну цінність становить

так звана Біблія Радзівілів, надрукована у Бржеці (Брест-Литовську) у 1563 р. Це перший переклад Біблії польською мовою. Значну частину бібліотеки Воронових складають книжки, брошури, газети й журнали епохи Французької революції, зокрема, 6 томів «Політичного кодексу, або зібрання декретів Національної асамблеї» (Париж, 1790), а також рідкісні контрреволюційні й емігрантські видання. Бібліографічними раритетами є англійські політичні памфлети [3].

Якщо проаналізувати колекцію книжкових пам'яток, які передав бібліотеці Олександр Строганов, то тут зосереджена значна кількість видань, надрукованих у Франції, зокрема в Парижі, та написаних французькою мовою, хоча, звичайно, є й іншими мовами. Книгозбірня графа складається з книг, близьких інтересам самого власника, зокрема, багато літератури пов'язано з будівництвом, історією, військовою справою, медициною тощо. Звичайно, культурним надбанням можна вважати літературно-художні твори бібліотеки, мовою оригіналу, серед яких твори відомих німецьких та французьких письменників, діячів культури, поетів тощо [10].

Колекція відомого славіста Віктора Григоровича містить менше назв, усього 803. Однак, у ній також знаходяться рідкісні видання, дуже важливі для фонду бібліотеки. До таких відносяться видання, надруковане й випущене у світ у XVI столітті. Інші 14 – у XVII столітті, а 137– у XVIII столітті. Зберігається особиста бібліотека славіста у «Відділі слов'янської філології». Усі видання, які належали Віктору Григоровичу, пов'язані з філологією, тому мають науковий або довідковий характер. Фонд славіста складається із шести тематичних розділів [9].

Бібліотека В. Григоровича наповнена літературою, різними мовами, однак найпопулярнішою із них є саме польська. Дослідження слов'янських мов стало ключовим у формуванні. Незважаючи на те, що колекція славіста містить не так багато видань, порівняно з книгозбіркою Олександра Строганова, вона все ж є не менше ціннісною для Наукової

бібліотеки. По-перше, через хронологічну складову та наявність книжок, починаючи з XVI століття. По-друге, тому що допомагає збагатити бібліотеку цінними книгами, наприклад іншомовними словниками XVII чи XVIII століть, котрі уможивлює дослідження особливості мови цього періоду та розуміння її структури й змін, що відбулися протягом століть.

**Висновки та перспективи дослідження.** Отже, рідкісні колекції Наукової бібліотеки ОНУ є цінними носіями суспільно-важливої інформації. В першу чергу вони мають наукове та історичне значення. Інформація в досліджуваних пам'ятках дає змогу показати місце та значення людини в загальних процесах будівництва світоустрою. Вивчаючи подібні видання, бачимо вплив результатів людської цивілізації на формування особистості того чи іншого історичного періоду. Зокрема, академік Д. Лихачов зазначав, що для повноцінного існування людини як цілісної соціальної істоти важливе не лише «природне біологічне оточення, а й культурне середовище, яке відіграє вирішальне значення для формування основних чинників її духовно-морального життя, для її духовної осілості, для її прихильності до рідних місць, для її моральної самодисципліни та соціальності» [5, 50].

Вивчення ролі та значення рідкісних колекцій для сучасного суспільства має багато прогалин у дослідженнях науковців. Ця тема буде й надалі мати вагоме значення в наукових доробках дослідників. Аналіз таких видань дає можливість підкреслити важливість існування їх для подальшого розвитку суспільства.

**Література:**

1. Воронцовський фонд [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=3>.
2. ГОСТ 7.87-2003. Межгосударственный стандарт. Книжные памятники : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <https://www.ifap.ru/library/gost/7872003.pdf>.
3. Книжкові колекції Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/imennic.pdf>.
4. Ковальчук Г. Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам'яткознавчий аспект [Електронний ресурс] / Галина Ковальчук // Бібліотечний вісник. – 2007. – №5. – [Режим доступу] : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/409/04kovalchuk.pdf?sequence=1>.
5. Лихачев Д. С. Прошлое – будущему. Статьи и очерки / Д. С. Лихачев. – Л. : Наука, 1985. – 576 с.
6. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України [Електронний ресурс] 1995. – 27 січня [Режим доступу] : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>.
7. Сминтина В. А. Рідкісні і цінні фонди наукової бібліотеки Одеського національного університету / В. А. Сминтина // Іменні колекції професорів Одеського (Новоросійського) університету в науковій бібліотеці ОНУ – національне надбання держави. – Одеса : Астропринт, 2001. – С.3–4.
8. Українська бібліотечна енциклопедія : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://ube.nplu.org/article/Книжкові%20пам'ятки>.
9. Фонд В. І. Григоровича [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=1&box=1>.
10. Фонд О. Г. Строганова [Електронний ресурс]. – [Режим доступу] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=2>.

---

УДК 090.1:316.774:027.7:378.4(477.74-21) DOI 10.18524/2308-3255.2018.24.153425

---

### **Редкие коллекции Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова**

**Ирина Сидун,**

канд. ист. наук, заведующий кафедрой периодической печати и  
медиаредактирования Одесского национального университета  
имени И. И. Мечникова

e-mail: sydun\_iryna@ukr.net

В статье исследованы редкие коллекции Научной библиотеки ОНУ имени И. И. Мечникова. Выявлены основные этапы формирования книжных коллекций в одной из лучших библиотек Юга Украины. Показано, что исследование редких коллекций является одной из важных задач на сегодня. На протяжении исторического развития библиотечный фонд Научной библиотеки пополнялся различными коллекциями. Проанализированы книжные коллекции известных деятелей Одессы разных периодов, среди которых были и государственные деятели, и профессора университета, и ученые; показано их значение для развития коммуникационно-информационных процессов.

**Ключевые слова:** Научная библиотека ОНУ имени И. И. Мечникова, редкие коллекции, библиотечные фонды.

UDC 090.1:316.774:027.7:378.4(477.74-21) DOI 10.18524/2308-3255.2018.24.153425

### **Rare collections of the Research Library of the ONU named after I. I. Mechnikov**

**Iryna Sydun,**

PhD (history), chief of Periodical Press and Media Editing chair of the Department  
of Journalism, Advertising and Publishing  
Odessa I. I. Mechnikov National University

e-mail: sydun\_iryna@ukr.net

The rare collections of the Research Library. The basic stages of formation of book collections in one of the best libraries of the South of Ukraine are revealed. The Research Library has a long history, during which the funds of rare book collections

were formed. She takes her beginning from the book collection of Richelieu Lyceum. It is shown that research of rare collections as an integral part of social communications is one of the main tasks for today. Rare collections occupy a special place in any library of the world. During the historical development, the Research Library was replenished with various collections. The book collections of famous figures of Odessa of different periods were analyzed, among them there were state figures, university professors and scientists, and their significance for the development of communication and information processes was shown. Among the most prestigious collections is the collection of the Vorontsov Fund. In the collection of Alexander Stroganov, a large number of publications printed in France are concentrated. The role and place of book collections in the informational space are determined. Rare collections of the Research Library are valuable bearers of socially important information. By studying such publications we see the influence of the results of human civilization on the formation of personality of different historical periods.

**Keywords:** Research Library of the ONU named after I. I. Mechnikov, rare collections, library fund.

## References:

1. Vorontsovskiy fond [Vorontsov Fund] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=3> [In Ukrainian].
2. HOST 7.87-2003. Mezhsudarstvenny standart. Knizhnyye pamyatniki [Interstate standard. Book monuments] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <https://www.ifap.ru/library/gost/7872003.pdf> [In Russian].
3. Knyzhkovi koleksii Naukovoï biblioteki ONU imeni I. I. Mechnikova [Book collections of the Research Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://lib.onu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/imennie.pdf> [In Ukrainian].
4. Kovalchuk H. (2007) Ridkisni ukrainski knyhy v biblioteknykh fondakh: pamiatkoznavchyi aspekt [Rare Ukrainian books in library collections: a monumental aspect] Biblioteknyi visnyk №5. [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/409/04kovalchuk.pdf?sequence=1> [In Ukrainian].

5. Likhachev D. S. (1985). Proshloye – budushchemu. Stati i ocherki [The past is for the future. Articles and Essays] L. : Nauka [In Russian].
6. Pro biblioteky i biblioteknu spravu : Zakon Ukrainy. (1995). [About Libraries and Library Affairs: The Law of Ukraine] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> [In Ukrainian].
7. Smyntyna V. A. (2001). Ridkisini i tsinni fondy naukovoï biblioteki Odeskoho natsionalnoho universytetu [Rare and valuable funds of the scientific library of the Odessa National University] Imenni kolektsii profesoriv Odeskoho (Novorosiiskoho) universytetu v naukoviï bibliotetsi ONU – natsionalne nadbannia derzhavy. Odessa : Astroprint, 3–4 [In Ukrainian].
8. Ukrainska bibliotekna entsyklopediia [Ukrainian Library Encyclopedia] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://ube.nplu.org/article/Книжкові%20пам'ятки> [In Ukrainian].
9. Fond V. I. Hryhorovycha [Hryhorovych Fund] ] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=1&box=1> [In Ukrainian].
10. Fond O. H. Strohanova [Strohanov Fund] ] [Electronic resource]. – [Retrieved from] : <http://library.onu.edu.ua/cards/1.php?letter=2> [In Ukrainian].